

Rechtsbekwaamheid van personen met een verstandelijke handicap en personen met psychische gezondheidsproblemen

In de Europese Unie (EU) leven zo'n 80 miljoen mensen met een handicap. In veel gevallen werd, gedeeltelijk of geheel, hun rechtsbekwaamheid ontnomen, waardoor zij het moeilijk hebben om zelfstandig te leven en over hun eigen leven te beslissen.

Het Verdrag van de Verenigde Naties (VN) inzake de rechten van personen met een handicap betekent een radicale ommezwaai in de manier waarop naar een handicap wordt gekeken. Het Verdrag beschouwt een persoon met een handicap als een individu met dezelfde rechten als alle anderen en stelt de persoon in kwestie centraal bij alle besluiten die gevolgen hebben voor zijn of haar leven. Een dergelijke op rechten gebaseerde benadering van een handicap heeft verregaande gevolgen voor de wetgeving inzake rechtsbekwaamheid en de toepassing ervan.

Wat is rechtsbekwaamheid?

Rechtsbekwaamheid is het vermogen van een persoon om rechtsgeldige besluiten te nemen en bindende contractuele betrekkingen aan te gaan. Ze maakt een persoon tot rechtssubject en tot houder van juridische rechten en plichten. Rechtsbekwaamheid is met name belangrijk omdat ze gevolgen heeft voor alle aspecten van het leven, van de keuze van de woonplaats of echtgen(o)t(e) tot het ondertekenen van een arbeidscontract of het uitbrengen van een stem. In het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap komt rechtsbekwaamheid aan bod in artikel 12 over 'Gelijkheid voor de wet'.

"De centrale plaats die [artikel 12 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap] inneemt in de structuur van het Verdrag en de cruciale rol ervan voor de verwezenlijking van talrijke andere rechten, dient te worden benadrukt."

Raad voor de mensenrechten van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (2009), Thematische studie door het Bureau van de hoge commissaris van de Verenigde Naties voor de mensenrechten over het versterken van het inzicht in en het begrip van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap

Beleidscontext

Door de ratificatie van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap door de EU is dit Verdrag een onderdeel van de rechtsorde van de EU geworden, wat wettelijke verplichtingen met zich meebrengt op de gebieden die tot de bevoegdheid van de EU behoren. Beperking van de rechtsbekwaamheid leidt tot problemen in verband met nondiscriminatie en gelijkheid, twee door de Europese wetgeving beschermde beginselen.

Uit belangrijke beleidsdocumenten van de EU blijkt welke coördinerende rol de EU-instellingen kunnen spelen met betrekking tot rechtsbekwaamheid. In de Europese strategie inzake handicaps 2010-2020 staat: "De EU-actie zal nationale beleidslijnen en programma's ter bevordering van gelijkheid ondersteunen en aanvullen, bijvoorbeeld door het bevorderen van de conformiteit van de wetgeving van de lidstaten inzake handelingsbevoegdheid met het VN-Verdrag [inzake de rechten van personen met een handicap]." In 2008 legde de EU-werkgroep op hoog niveau inzake gehandicapten de nadruk op de tenuitvoerlegging van artikel 12 als aan te pakken gemeenschappelijke uitdaging; de werkgroep beklemtoonde ook hoe belangrijk het is om ervaringen uit te wisselen met betrekking tot de manier waarop het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap het best ten uitvoer kan worden gelegd.

Om de tenuitvoerlegging van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap te helpen ondersteunen, analyseerde het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten internationale en nationale normen inzake rechtsbekwaamheid van personen met een verstandelijke handicap en van personen met psychische gezondheidsproblemen. Het Bureau vulde die analyse aan met bevindingen uit onderzoek dat het uitvoerde aan de hand van interviews met personen met een handicap.

Rechtskader

Het recht op gelijke erkenning als persoon voor de wet is een in nationale en internationale rechtskaders reeds lang erkend mensenrechtenbeginsel.

Verenigde Naties

Artikel 12 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap erkent dat personen met een handicap "op voet van gelijkheid met anderen in alle aspecten van het leven rechtsbekwaam zijn" en dat het bestaan van een handicap op zich het ontnemen van rechtsbekwaamheid niet rechtvaardigt. Dit artikel is een belangrijke ommezwaai in de benadering van rechtsbekwaamheid en geeft personen met een handicap de mogelijkheid om hun leven in eigen handen te nemen.

"Het Comité [van de VN voor de rechten van personen met een handicap] beveelt aan om [...] geen besluiten meer te nemen in de plaats van personen met een handicap maar hen te ondersteunen in hun besluitvorming, waarbij de autonomie, de wil en de voorkeuren van de persoon in kwestie worden geëerbiedigd [...]"

VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap (2012), Concluderende opmerkingen betreffende Hongarije

Raad van Europa

Vóór het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap staan vastgestelde normen van de Raad van Europa de beperking van de rechtsbekwaamheid toe indien aan bepaalde voorwaarden is voldaan en voorzorgsmaatregelen van kracht zijn. Het bestaan van een handicap rechtvaardigt op zich het ontnemen van rechtsbekwaamheid evenwel niet. Elke mogelijke beperking van de rechtsbekwaamheid moet zowel op maat zijn van de omstandigheden van de persoon in kwestie als evenredig zijn in het licht van zijn of haar behoeften.

EU-lidstaten

De inwerkingtreding van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap heeft een debat op gang gebracht over de huidige rechtskaders voor rechtsbekwaamheid in de EU-lidstaten. De EU-lidstaten die het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap hebben geratificeerd, kunnen voor uitdagingen komen te staan wanneer zij nationale wetgeving opstellen om ondersteunde besluitvorming mogelijk te maken, met andere woorden, besluitvorming die de autonomie, wil en voorkeuren van een individu eerbiedigt. Het aantal lidstaten dat momenteel de wetgeving inzake rechtsbekwaamheid aan het hervormen is, toont aan dat het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap een fundamenteel andere manier van denken vereist.

Uit de bevindingen van het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten blijkt dat de huidige wetgeving inzake rechtsbekwaamheid in de EU-lidstaten een aantal overeenkomsten vertoont. In nagenoeg alle lidstaten kan de rechtsbekwaamheid van een individu slechts beperkt worden als een verstandelijke handicap of psychisch gezondheidsprobleem gepaard gaat met een tweede criterium inzake het "onvermogen" van de persoon in kwestie om zijn of haar zaken te beheren. Wanneer iemand rechtsonbekwaam wordt verklaard, wordt er doorgaans een voogd aangesteld. In alle EU-lidstaten voorziet de nationale wetgeving in de mogelijkheid om in beroep te gaan tegen het vonnis tot ontneming van rechtsbekwaamheid en het aanstellen van een voogd, hoewel in meerdere lidstaten de persoon in kwestie niet zelf beroep kan aantekenen of actief kan deelnemen aan de gerechtelijke procedure.

Persoonlijke ervaringen

Uit interviews die het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten heeft gehouden met personen met psychische gezondheidsproblemen en personen met een verstandelijke handicap blijkt zeer duidelijk welke invloed de wetgeving inzake rechtsbekwaamheid kan hebben op het dagelijks leven van mensen met een handicap.

Deelnemers die hun rechtsbekwaamheid was ontnomen deelden allemaal een gevoel van machteloosheid.

"Ze hebben dat allemaal achter mijn rug om gedaan, hoewel ze daar niet het recht toe hadden." (Man, 69)

Wanneer er eenmaal een voogd was aangesteld, verwoordden de respondenten hun frustratie over hoe beperkt hun mogelijkheden waren om zelf beslissingen te nemen.

"Ik sta onder verregaande voogdij. [...] Als gevolg daarvan kan ik niet stemmen en kunnen wij ook niet huwen." (Man, 53)

Niettemin vochten slechts zeer weinigen het besluit dat hun hun rechtsbekwaamheid ontnam, of de keuze van hun voogd aan.

"De rechter zei dat als ik in beroep zou gaan, er een herzieningsinspectie zou plaatsvinden, gevolgd door meerdere hoorzittingen in de rechtbank. Voor mij is dat een zware psychische belasting." (Vrouw, 36)

Verdere aanpak

Deze bevindingen verschaffen waardevol bewijsmateriaal dat de EU-lidstaten in aanmerking kunnen nemen wanneer ze hun rechtskader in overeenstemming proberen te brengen met het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. In overeenstemming met dat Verdrag moeten personen met een handicap, via hun representatieve organisaties, actief betrokken worden bij dat proces.

De gevolgen van beperking van de rechtsbekwaamheid zoals beschreven door de geïnterviewden onderstrepen hoe belangrijk het is om op ondersteunde besluitvorming gebaseerde modellen te ontwikkelen die de onafhankelijkheid en de autonomie van personen met een handicap bevorderen, in overeenstemming met het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

Meer informatie:

Een overzicht van activiteiten van het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten met betrekking tot handicaps vindt u op: <http://fra.europa.eu/en/theme/people-disabilities>

Voor het verslag over rechtsbekwaamheid van personen met een verstandelijke handicap en personen met psychische gezondheidsproblemen (*Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*) kunt u terecht op: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/legal-capacity-persons-intellectual-disabilities-and-persons-mental-health-problems>

E-mail: disability@fra.europa.eu